

tot el conjunt— i amb molts paràgrafs amb inicis anafòrics («La Festa era...», «Hi havia...»).

La segona secció, més extensa, s'allarga del text VI al XIX («Cronistes», «Nom», «Consuetes», «Paraula i música», «Origen», «Llegenda àuria», «Assumpcions d'Europa», «Continuïtat», «Miracles», «Símbols», «Imatge», «Espai de la Festa», «Cel» i «Preparatiu»). D'una banda, condensa les aportacions al coneixement i a la història de la Festa per part de musicòlegs, estudiosos i escriptors, des dels més reculats fins a Eugeni d'Ors; de l'altra, en glossa el context cultural europeu, el simbolisme a través del temps, les característiques de la imatge de la Mare de Déu o bé alguns elements escenogràfics que, com el de la lona que s'eleva per representar el cel, dóna lloc a passatges de gran força suggestiva:

La llum es filtrava pels clevills i pels forats i originava raigs daurats en enllumenar la pols invisible de l'aire. El cercle de roba, bla, rígid, es movia compassadament conforme pujava, com un fabulós animal gegant, com una enorme balena negra, com una tortuga marina de closca fosca i flexible.

La tercera i darrera secció, que consta dels onze textos finals, se centra en les escenes i personatges de la representació en si, dins i fora de la basílica («Inici», «Plany de Maria», «Mangrana», «Joan», «Apòstols», «Mort», «Jueus», «Soterrar», «Tomàs», «Coronació» i «Salves»). En algun cas (especialment a «Mangrana»), Jaén recopila la terminologia popular relativa a la Festa, cosa que dota els textos d'una riquesa lèxica afegida. Hi sovintegen els passatges densament imatjats, com el que descriu la figura de la Mare de Déu al text XXVII («Soterrar»): «sal dels savis, foc de la natura, font misteriosa, maragda dels filòsofs, ruixim de maig, or filosofal, herba de Saturn, pedra vegetal». En aquesta línia, al final del XXVIII («Tomàs»), la túnica de Maria esdevé la rosa del Paradís que Coleridge veu en un somni i que, en despertar, es troba a la mà.

En suma, es tracta d'una esplèndida carta de presentació de la Festa, obra d'un apassionat cronista literari.

PONS, Damià: *Memòria i projecte. País, cultura i política*, Palma: Lleonard Mun-taner editor, 2014; «Temps obert» 29.

PERE ROSSELLÓ BOVER
 Universitat de les Illes Balears
 pere.rossello@uib.cat

Memòria i projecte. País, cultura i política recull quaranta-dos textos de Damià Pons, que tenen origen, forma i contingut molt diferents. En uns casos es tracta d'articles llargs, en altres són conferències; en altres, pròlegs o articles breus sobre

personatges del nostre món cultural i literari; i en altres, escrits de tema polític. Aquesta diversitat respon als múltiples interessos de l'autor: «la història de la literatura i la reflexió sobre la cultura, la semblança i el pensament de determinats escriptors o personatges de rellevància civil, la llengua i l'educació, la política tant en el seu aspecte programàtic com de combat d'idees, les diferents arts i la recepció social dels productes culturals» (p. 7). Per tot això l'autor considera que aquest llibre realment és una *miscel·lània*, que ens ofereix una extensa perspectiva dels seus interessos vitals i intel·lectuals. A causa de l'amplitud de temes tractats haurem de limitar-nos a parlar globalment de les tesis centrals del volum.

El llibre comença amb una sèrie de treballs força extensos sobre la cultura als Països Catalans i, més concretament, a Mallorca, que ens plantegen la tesi central del llibre: la lluita que la cultura catalana a casa nostra ha hagut de mantenir amb les tendències que volen fer-la desaparèixer per part de l'espanyolisme. Pons ens presenta un panorama que parteix d'una visió històrica dels fets. Segons ell, els intel·lectuals posteriors a la Renaixença, en el pas del segle XIX al XX, plantejaren un projecte de cultura identificada amb la llengua catalana i amb les arrels del país i li donaren una projecció cap al futur. En canvi, durant la Renaixença mallorquina —amb excepcions com Marià Aguiló o Ramon Picó— predominava la idea segons la qual la identitat de la literatura mallorquina no havia d'expressar-se necessàriament en català, sinó que podia fer-ho en castellà, atesa la identificació de molts dels autors de l'època amb el projecte d'estat nació impulsat des de Madrid. Era el cas de Josep M. Quadrado, del Joan Alcover de la joventut o de l'advocat Jaume Pujol, segons el qual calia renunciar al català «porque así lo exige el interés que nos eleva a contraer afinidades, las más que sean posibles, y las más estrechas con el continente vecino» (p. 106). A partir de 1897 els escriptors mallorquins, influïts per l'evolució seguida per Catalunya, assumiren que la llengua és un component essencial de la nostra literatura i encetaren un dels moments més esplendorosos de les lletres insulars. És el cas d'autors com M. Costa i Llobera, M. S. Oliver, J. Alcover a la maduresa, G. Alomar, A. M. Alcover, M. Obrador... i els seus continuadors, agrupats sota la denominació d'Escola Mallorquina. Així, l'orientació cultural dels intel·lectuals illencs es dirigí cap a Barcelona (vista com a capital des d'on podien accedir als avenços mundials i a la modernitat), i no cap a Madrid. Una de les idees claus d'aquest canvi ve donat per la solució que M. Costa i J. Alcover donen al fals dilema entre la fidelitat al país i a la llengua i les aspiracions a la universalitat. En contra d'aquells que reivindicaven el castellà com a llengua d'accés al món i veïen el català com una relíquia local de poc valor, els dos mestres assumeixen que l'arrelament en la pròpia identitat ens fa més creatius, augmenta la qualitat de la nostra obra i ens dona accés a la universalitat.

Pons constata que la diferència entre el que ocorre a Mallorca i el que passa a Catalunya és la incapacitat dels mallorquins d'estendre el catalanisme cultural a l'àmbit polític, atès que les Balears continuaren dins l'òrbita del sucursalisme. Tot i això, els avanços assolits durant els primers decennis del segle XX són evidents (revistes com *Mitjorn* o *La Nostra Terra*, l'Associació per la Cultura de Mallorca...),

però estaven mancats d'un suport politicoinstitucional i d'una base social àmplia. El cop d'estat de Franco trencà totes les possibilitats d'expressió de la nostra cultura i fomentà l'autoodi i el menyspreu envers la llengua i la cultura pròpies. Tanmateix, en els anys de la persecució franquista sorgiren iniciatives que referen el nostre teixit cultural, entre les quals sobresurt la figura de Francesc de B. Moll, que, amb l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*, va reconstruir els ponts entre les Balears i la resta dels Països Catalans. En aquest sentit, és on tenen un relleu especial figures com J. M. Llopart o M. Villangómez, al qual Pons dedica un treball el títol del qual sintetitza perfectament la importància de la seva aportació: «Marià Villangómez, el fundador a Eivissa d'una literatura catalana culta i moderna». La mort de Franco i el retorn a la democràcia, amb la construcció del denominat «estat de les autonomies», constituïren una oportunitat per a la recuperació de la cultura catalana a les Balears que, gràcies al «café per a tothom», assoliren una autonomia migrada en recursos i amb uns objectius poc definits. Tot i això, Pons admet que en aquest moment «la cultura a Mallorca ha viscut el millor període de la seva vida durant els darrers vint-i-cinc anys» (p. 20). Uns dels exponents de la brillantor creativa dels últims temps fou també l'eclosió del moviment de la Nova Plàstica a Mallorca, del qual ens parla en un text de l'any 1980, que l'autor ha rescatat en aquest volum.

També ens hem de referir, tot i que queda una mica desencaixat de la resta del conjunt —però que reflecteix el poder assimilador de les grans cultures centralistes—, a un dels articles destinat a desmitificar el Maig del 68 francès. Segons Pons, la revolta estudiantil parisenca si bé va representar «una bona part de les convulsions i de les expectatives històriques que caracteritzaren la dècada dels seixanta» (p. 93), fou mitificada per les elits gal·les per tal de recobrar el poder en declivi de la cultura francesa.

Amb l'anàlisi dels darrers temps deixam la història per entrar en el terreny de la política militant. No pot ser d'altra manera, atesa l'hostilitat de l'Estat a reconèixer la pluralitat cultural existent i a negar-se a respectar els drets lingüístics i culturals de la població no castellanoparlant. El centralisme i l'anticatalanisme del model imposat a partir de Felip V, i que encara continua avui, es basa en la idea que: «L'Estat per damunt de tot ha de ser una maquinària que ha de convertir tots els seus ciutadans en castellans. La diversitat ha de ser vista com una anomalia que ha de ser corregida i superada» (p. 69). És evident que aquest atac de l'Estat espanyol quasi ininterromput des de fa tres segles fa que en la nostra situació cultura i política siguin dos conceptes estretament inseparables. Per això el llibre també aplega textos d'un marcat caràcter militant —sobretot la secció «Lletres de batalla»— com, per exemple, els titulats «Elogi del PSM» o «Les mentides de Rosa Estaràs», dedicats a parlar, el primer, d'«una organització que ha contribuït més que cap altra a la nacionalització de Mallorca» (p. 299) i, el segon, de les tergiversacions d'una dirigent local del PP, un partit «que ha fet de l'eliminació de la diversitat lingüística d'Espanya un dels seus objectius prioritaris» (p. 301). Aquesta actuació contra la cultura es correspon amb la degradació del nostre

entorn natural. Un tema que, des d'un punt de vista literari, Pons analitza a l'article «De la sublimació del paisatge al malson de la seva desfeta. La cala com a motiu temàtic en la poesia de les Balears», en què compara com ha canviat la visió del paisatge des dels romàntics fins als poetes actuals (Bartomeu Fiol i Ponç Pons), tot passant pels dels inicis del xx.

Damià Pons també dedica alguns dels seus treballs a teoritzar sobre el fet nacional català. És el cas del pròleg «Països Catalans en plural», del parlament «La nació dels mallorquins, entre el passat i el futur» o de l'article «L'Estat de les Autonomies: parlem-ne, de tot plegat». En aquests i en altres treballs del volum veu els Països Catalans com una «nació cultural», però que «a hores d'ara tan sols hi funcionen de manera precària en la mesura que a efectes pràctics no formen un espai dins el qual els fluxos d'intercomunicació i d'interrelació [...] siguin fluids, intensos i predominants» (p. 47). I denuncia el tracte injust i pervers de l'Estat envers els governs autonòmics, que han rebut unes competències mal dotades en els àmbits que més afecten la vida dels ciutadans (sanitat, educació, etc.). També reflexiona sobre la utilització de l'autonomia per part dels governs valencians i balears quan han estat en mans del PP per fer recular la llengua i la cultura catalanes en el propi territori amb l'objectiu d'afavorir-ne la substitució. Ara, tot i els entrebancs que ens posen tant l'Estat com una part del nostre poble mateix, l'autor reivindica una actitud positiva, perquè «afrontar els reptes d'un present i d'un futur tan complexos com els que ens han tocat de viure no es pot fer des del desencís ni amb la mentalitat de derrota», sinó des de la lleialtat i la responsabilitat.

El volum *Memòria i projecte. País, cultura i política*, al meu parer, reflecteix una altra de les idees essencials de Damia Pons: els països i les cultures es construeixen a partir de les aportacions d'alguns individus que assoleixen una obra excepcional en un terreny determinat. Això és el que li permet encaixar en el conjunt una sèrie d'escrits —sobretot la secció «Personatges admirables»— sobre homes que han destacat en l'àmbit de la literatura (Ramon Llull, J. Estelrich, Ll. Villalonga, B. Porcel, J. Palau i Fabre, J. F. Mira, Jaume Fuster), la investigació (J. Massot i Muntaner), la política (P. Sampol), el pensament (B. Bennàssar), la música (R. Estaràs, M. Brunet), l'activisme cultural (C. Garau, G. Barceló, E. Climent), les arts plàstiques (A. Terrades), el teatre (A. Ballester, A. Gomila) o en més de dos d'aquests terrenys (I. Mari). D'aquesta sèrie d'*homenots* deduem que la cultura d'un país és una suma de les aportacions particulars d'uns individus que, d'acord amb una idea de servei i de fidelitat al país, contribueixen a cohesionar-lo, enfortir-lo i projectar-lo fora dels seus límits culturals i geogràfics.

Per acabar, podem dir que *Memòria i projecte. País, cultura i política* ens mostra les línies mestres —que es poden sintetitzar, teogràficament, en els mots *identitat, fidelitat, creativitat i universalitat*— per les quals ha transcorregut la nostra cultura i que encara ens marquen el camí a seguir.